

ДО ПИТАННЯ ПРО СУТНІСТЬ КОНСТИТУЦІОНАЛІЗМУ ТА ПЕРЕДУМОВИ ЙОГО ФОРМУВАННЯ В УКРАЇНІ

Бориславська О.М.

кандидат юридичних наук, доцент,

доцент кафедри конституційного права

Львівського національного університету імені Івана Франка

Протягом останніх десяти років Україна двічі переживала серйозні суспільно-політичні події революційного характеру, причини яких, вочевидь, ще протягом багатьох років будуть об'єктом різнопланових досліджень. Цікавими вони є і з конституційно-правової точки зору, адже щоразу (і у 2004, і у 2013-2014 роках) були спрямовані проти проявів державного свавілля: свавільного трактування результатів президентських виборів (у 2004 році) та проти узурпації державної влади із її свавільним здійсненням колишнім президентом Януковичем та його оточенням (у 2014 – 2015 рр.). Варто зауважити, що спільними є не тільки причини, але й конституційно-правові наслідки революційних подій – в обох випадках вихід із них пов'язувався зі зміною форми правління – із напівпрезидентської на парламентсько-президентську. Та наш досвід після Помаранчевої революції свідчить про те, що реконструкція фасаду (форми правління) без зміни його змісту не виправдовує очікувань суспільства, а тому призводить до чергових суспільно-політичних потрясінь. Відтак, сьогодні необхідно усвідомити важливість формування в Україні державного правління, конституційного за змістом, при якому посадові особи та органи державної влади реально обмежені конституцією, яка, своєю чергою, є втіленням конституційних цінностей: поваги до людської гідності, прав та свобод людини і громадянина, верховенства права, демократії.

Як відомо, державне свавілля є свідченням відсутності конституціоналізму, що виник як наслідок боротьби із ним (саме таку боротьбу веде і українське суспільство, вимагаючи поваги до людської гідності, підконтрольності та реальної відповідальності органів публічної влади). Конституціоналізм являє собою цілісну систему, наявність якої забезпечує конституційний характер держави та водночас є гарантією

демократії. Зрозуміло, що самого визнання в Конституції (та інших актах) принципів такої системи, без одночасного запровадження необхідних інститутів та механізмів, недостатньо для її виникнення, що підтверджено і українським досвідом. Відобразивши у конституційному тексті загально визнані засади конституціоналізму, проте не створивши необхідних механізмів, в результаті ми отримали те, заради недопущення чого і виник конституціоналізм – свавільну владу.

В українській науці конституційного права конституціоналізм зазвичай розглядають у якості: *політико-правової ідеології, державного правління, обмеженого за змістом конституції* (В.М. Шаповал) [1, С. 17], *режиму функціонування держави* (В.М. Шаповал [2, С. 25-27], А.Р. Крусян [3, С. 96], Ю.Г. Барабаш [4 С. 93-94], С.В. Шевчук [5, С. 56], Н.В. Мішина [6]), *ідейно-політичної доктрини та відповідного руху* (П.Б. Стецюк [7, С. 70-71]), *вчення про конституцію як Основний Закон держави* (О.В. Совгиря, Н.Г. Шукліна [8, С. 54]), *сукупності світоглядних поглядів на способи й методи ефективного регулювання конституційних правовідносин, об'єктивно сформовану систему конституційного права, систему конституційного законодавства, стрижнем якої виступає Основний Закон, систему конституційно-правової науки і освіти, а також усталену конституційну правотворчу та правозастосовну практику* (В.Л. Федоренко [9, С. 115]).

У той же час, західні вчені переважно розглядають конституціоналізм із позицій вузького підходу, акцентуючи на його головній меті – обмеженні державної влади, недопущення державного свавілля. Так, на погляд А. Шайо, «конституціоналізм – це сукупність принципів, порядку діяльності та інституційних механізмів, які традиційно використовуються з метою обмеження державної влади» [10, С. 14] (подібної позиції дотримуються й інші західні автори – С. Маклвейн, Х. Барнетт, Дж. Олдер, Л. Генкін, Дж. Роулз та інші).

Розглядаючи сутність конституціоналізму, на наш погляд, слід виходити із того, що історично він пов'язувався не з будь-якою конституційно закріпленою організацією державної влади, а такою її побудовою, при якій забезпечувалась її обмеженість правами та свободами людини і громадянина. Таким чином, в теорії

конституціоналізму первинним є саме уявлення про обмеженість державної влади свободою підвладних, а вчення про конституцію як основний закон держави, який встановлює порядок здійснення державної влади – вторинне. Вихідною ідеєю конституціоналізму, що визначає його призначення, є забезпечення свободи людини, гарантування її прав, а засобом досягнення цієї мети є введення державної влади у чіткі юридичні (конституційні) рамки її функціонування, що убезпечать її від надмірного втручання у сферу свободи індивіда.

Конституціоналізм як феномен має складну філософсько-політико-соціально-правову природу та охоплює три основні зрізи: ідеологію, філософсько-правову доктрину та конституційний механізм владарювання (конституційну систему правління). У широкому значенні він є системою взаємовідносин між людиною, суспільством та державою, у яких реально забезпечені права та свободи людини і громадянина, суспільство є вільним, а державна влада реально обмежена конституційними засобами.

У вузькому значенні він зводиться до конституційної системи правління (механізму владарювання), що є системою суб'єктів, інститутів, форм, засобів та методів правління у державі, заснованих на ідеях свободи, верховенства права та демократії. В той час, як ідеологічні та доктринальні основи конституціоналізму мають універсальний характер, конституційна система правління є явищем національним. Кожній державі притаманний власний конституційний механізм владарювання, що охоплює своєрідний набір елементів, таких як жорсткий чи гнучкий розподіл влади, парламентаризм чи президенталізм, федералізм чи унітаризм, референдум як активна чи пасивна форма народовладдя і прийняття рішень тощо. Такий набір елементів не є випадковим, він має бути збалансованим та забезпечувати функціонування відповідної системи відповідно до вказаних засад, враховуючи національно-культурні та ментальні особливості кожного народу.

Таким чином, в умовах конституціоналізму важливий не факт наявності конституції, а її змістове наповнення, що містить юридичні та політичні обмеження щодо органів державної влади та посадових осіб.

Метою таких обмежень є забезпечення функціонування людиноцентричної суспільної системи, у якій головне призначення держави – гарантувати і захищати права та свободи людини і громадянина.

Виходячи із вищесказаного, можна зробити висновок, що процес формування конституціоналізму в Україні далеко не завершений. Загалом сформованими є ідеологічна та доктринальна складові конституціоналізму (в Конституції відображені такі засади, як гарантованість прав та свобод людини і громадянина, верховенство права, поділ державної влади, народний суверенітет тощо, які знайшли свій розвиток у наукових розробках українських вчених). Проте конституційної системи обмеженого правління створено не було, що й стало причиною надмірної концентрації влади главою держави у період з 2010 по 2014 рр.

Сьогодні фактично продовжується державотворчий процес, адже від наслідків конституційної реформи, що започаткована в Україні, залежить не просто структура державного механізму, але й її суверенітет. Ті виклики, з якими зустрілася Україна, потребують серйозної роботи у різних напрямках, і, в першу чергу, створення збалансованої, конституційно обмеженої та водночас ефективної системи публічної влади, у яку має бути закладено механізми недопущення її узурпації та яка водночас зможе чітко, дієво та злагоджено реагувати у кризових ситуаціях. Тому метою конституційної реформи, на наш погляд, є формування саме такої системи, а доктрина конституціоналізму має бути методологічною основою її проведення.

---

1. Шаповал В.М. Сучасний конституціоналізм: Монографія. – К. – Юридична фірма «Салком»; Юрінком Інтер, 2005. – 560 с.

2. Шаповал В.М. Становлення конституціоналізму в Україні: проблеми теорії // Право України. – 1998. - №5. – С. 25 – 29.

3. Орзих М., Крусян А. Современный конституционализм в Украине. Введение в украинское конституционное право. – К: Алерта, 2006. – 290 с.

4. Барабаш Ю.Г. Український конституціоналізм як пріоритетний об'єкт наукових досліджень // Наука Конституційного права України: сучасний стан на напрямки розвитку. – Х.: Право, 2009. – С. 93-99.

5. Шевчук С. В. Доктрина верховенства права та конституціоналізму: історична генеза // Право України. - 2010& - №3. – С.52-61.

6. Мішина Н. Принципи українського конституціоналізму (на матеріалах конституційного реформування місцевого самоврядування) // Електронний ресурс. Режим доступу: <http://www.info-prensa.com/article-582.html>.
7. Стецюк П.Б. Конституційний Суд України як суб'єкт формування сучасного українського конституціоналізму (до постановки проблеми) // Право України. – 2010. - № 6. – С. 70-74.
8. Совгіря О.В., Шукліна Н.Г. Конституційне право України: Навч. посібник. – К.: Юрінком Інтер, 2008. – 632 с.
9. Погорілко В.Ф., Федоренко В.Л. Конституційне право України: Підручник / за заг. ред. В.Л. Федоренка. – 4-е вид., перероб. і доопр. – К.: Видавництво Ліра-К, 2012. – 576 с.
10. Sajo A. Limiting Government. An Introduction to Constitutionalism. – Budapest, 1999.

ПРАВОВА РОЛЬ ТА ЗНАЧЕННЯ ТЕРИТОРІЇ В КОНЦЕПЦІЇ КОНСТИТУЦІЙНОЇ ДЕРЖАВИ ВОЛОДИМИРА СТАРОСОЛЬСЬКОГО

Бучин А.В.

*аспірант кафедри конституційного та міжнародного права
Навчально-наукового Інституту права та психології
Національного університету «Львівська політехніка»*

Упродовж тривалої історії вивчення актуальних питань виникнення й розвитку держави та права представниками юридичної науки було висунуто безліч різних теорій щодо сутності та значення юридичного зв'язку держави з її територією. Кожна з цих теорій виникала в певний період становлення світової політичної й правової думки як результат наукового пошуку видатними мислителями відповіді на одне з головних і водночас найбільш дискусійних питань, що продовжує викликати неабияке зацікавлення і в сучасній правовій літературі.

Вперше поняття території в контексті її юридичного зв'язку з державою стало предметом дослідження правової науки у другій половині XIX ст., що прийнято пов'язувати із завершенням епохи абсолютних монархій й послідовним утвердженням в Європі конституційних режимів, які остаточно поклали край пануючому до цього трактуванню території як об'єкта права монарха [1, с. 136]. Вже в 30-х роках XX ст. проблема розуміння юридичної